

ดนตรี : การประกอบสร้างความจริงทางสังคม¹

Music: Social Construction of Reality

วิชญพงศ์ อินทร์แก้ว²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการทำความเข้าใจระหว่างความทรงจำของผู้คนและปรากฏการณ์ทางสังคมโดยดนตรีได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการประกอบสร้างความทรงจำต่อสังคม ในฐานะที่ดนตรีเป็นสื่อชนิดหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อสังคม โดยดนตรีเป็นวรรณกรรมที่ทรงอิทธิพลอย่างหนึ่งในปฏิบัติการวาทกรรมในการสร้างความหมาย

ในการศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีต่อดนตรี โดยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ โดยใช้ดนตรีในการสื่อความหมายผ่านแนวคิดของ การสร้างความหมาย (Semiology and Signification) แนวคิดเรื่องการประกอบสร้างความจริงทางสังคม (Social Construction of Reality) ซึ่งดนตรีได้เข้าไปมีบทบาทในการประกอบสร้างความจริงอย่างเป็นระบบในการแย่งชิงพื้นที่ทางความทรงจำของสังคม

คำสำคัญ: ดนตรี, การประกอบสร้างความจริง, สังคม

Abstract

This article aims to understand between people's memories and social phenomena, where music has contributed to the creation of memories for society as a contributor to society by music. Is an influential literature in the practice of discourse in creating meaning.

The study primarily aims to identify the patterns of music relationship between people's memory and social phenomenon. Incorporating a wide range of concepts, notions and theories such as the music, semiotics (signs, symbols and signification), social construction of reality, music or song are systematically examined.

Keywords: music, construction of reality, society

1 ปรับปรุงจากส่วนหนึ่งในวิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต เรื่อง “เพลงชาตินิยมหลังรัฐประหาร 22 พฤษภาคม พ.ศ.2557” สาขาดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีการศึกษา 2562

2 นักศึกษาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ดนตรีกับการจัดวางอำนาจความคิดแย้งชิงพื้นที่ความทรงจำ

เสียงที่ถูกประกอบสร้างจากกระบวนการทางศิลปะเพื่อกลายเป็นดนตรี นำไปสู่การเผยแพร่ดนตรีนั้นเพื่อจุดประสงค์อะไรบางอย่าง การจัดวางนำเสนอดนตรี ย่อมมีเป้าหมายเพื่อสร้างความรับรู้บางอย่างให้แก่บุคคลหรือสังคม โดยมีเป้าหมายเดียวกัน คือ การสร้างสำนึกร่วมประชาชาติ (National – popular collective will) เพื่อสร้างแนวความคิดร่วมกัน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง การนำดนตรีไปจัดวางหรือการนำเสนอดนตรีถูกจัดวางในตำแหน่งที่เหมาะสม ทั้งทางวัฒนธรรมและพื้นที่ทางความคิดอีกด้วยเพื่อให้เกิดพลังและอำนาจในการสื่อสารอย่างสมบูรณ์ โดยทั่วไปของการจัดวางดังกล่าวนี้เพื่อการกระตุ้นอารมณ์และความรับรู้ของผู้คน และสิ่งที่สลับซับซ้อนอย่างแยบยลภายใต้ศิลปะการจัดวางเหล่านั้นย่อมมีความหมายในมิติต่าง ๆ

บทความต่อไปนี้ ผู้เขียนได้พยายามที่จะอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมผ่านแนวคิดมานุษยวิทยาดนตรี (Ethnomusicology) โดยชี้มองว่าดนตรีเข้าไปมีบทบาทอย่างไรในการสร้างความหมายบันทึกประวัติศาสตร์ให้กลายเป็นความจริง และเพื่ออธิบายความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในด้านของ ปรัชญา ประวัติศาสตร์ การเมือง และดนตรี มีความสำคัญและสัมพันธ์กันอย่างไร

ความทรงจำ

“ความทรงจำ” (Memories) เป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตมนุษย์เต็มไปด้วยความหมาย ถ้าเราตื่นมาในตอนเช้าแล้วไม่สามารถมีความทรงจำหลงเหลือไว้ ชีวิตของเราจะเป็นอย่างไร ความทรงจำนั้นเป็นสิ่งที่ล้ำค่าไม่ว่าความทรงจำนั้น จะดีงามหรือโหดร้ายมากสักแค่ไหนก็ตาม สมอของเราริเริ่มเปิดรับข้อมูลจำนวนมหาศาล รอบตัวเราตั้งแต่ช่วงเวลาที่เราลืมตาดูโลก มนุษย์สามารถเก็บความทรงจำประเภทต่าง ๆ ไว้เพื่อช่วงเวลาที่แตกต่างกันออกไป

เพลโต (Plato) นักปรัชญากรีกได้เริ่มเปรียบเทียบความทรงจำของมนุษย์ว่าเหมือนหยดกรรต กัดกร่อนลงไปในแม่พิมพ์ซีฟิซ และ อริสโตเติล (Aristotle) ผู้เป็นศิษย์ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า การลืม (Forgetfulness) ของมนุษย์ก็มีธรรมชาติต่างกันในแต่ละช่วงวัย เหมือนหยดกรรตในแม่พิมพ์ซีฟิซที่ยังอ่อนนุ่ม พอแก่ตัวก็จ้ายากขึ้น เพราะซีฟิซแข็งกลับแข็งกระด้างไปเสียแล้ว ความทรงจำอยู่ในหัวใจ หาใช้สมอง สมอต่างหากที่พยายามหาเหตุมาหยุดยั้งหัวใจ แนวคิดที่ว่าหัวใจเป็นแหล่งความคิดทั้งปวงได้ฝังรากฐานมายาวนานหลายร้อยปี ซึ่งนักวิทยาศาสตร์ในหลายคนไม่เห็นด้วยแต่ด้วยยุคสมัยนั้นคริสตจักรมีกฎหมายผ่านผ่านขึ้นสูตรสมอเพื่อการศึกษาใดก็ตาม จนกระทั่งในศตวรรษที่ 17 ได้มีการผ่อนกฎเกณฑ์นั้นลงเรื่อย ๆ จนส่งผลต่อการศึกษาวิจัยทางการแพทย์ และวิทยาศาสตร์เรื่อยมา

การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับความทรงจำของมนุษย์ได้พัฒนาต่อเนื่อง ธนศ รัตนกุล (2560) ได้อ้างถึงเซอร์แมนน์ เอ็บบิงฮาวส์ (Hermann Ebbinghaus) นักปรัชญาชาวเยอรมันผู้บุกเบิกวิทยาศาสตร์ความทรงจำสมัยใหม่ ได้ตั้งคำถามว่า “เขาไม่ได้สนใจว่าความทรงจำอยู่ตรงไหน แต่สนใจความทรงจำนั้นทำงานอย่างไร” พร้อมได้อธิบายความทรงจำไว้ 2 แบบ คือ ความทรงจำทางความรู้สึก (Sensory) หมายถึงความทรงจำแรกเริ่มที่แล่นสู่สมองเพียงเสี้ยววินาที ตั้งแต่ความรู้สึกผัสผัส อุ่นหุ้มนุ้ม รสชาติ แม้เราจะพยายามจดจำแต่กลับลืมอย่างรวดเร็ว และ ความทรงจำระยะสั้น (Short Term Memory) ซึ่งโดยปกติเมื่อเราพูดกับใครจบประโยค ก็มักจะจำได้เพียงชั่วครู่แต่การท่องบ่น ๆ จะช่วยให้สมองจัดระเบียบไปสู่ความทรงจำในระยะยาว (Long Term Memory) ได้เช่นกัน เมื่อเข้าสู่ยุคสมัยใหม่

เมื่อเทคโนโลยีสร้างภาพประสาทและสมอง (Neuroimaging) ทำให้งานวิจัยของแฉวงประสาทวิทยานั้นพัฒนาเรื่อยมา จนนักวิทยาศาสตร์สามารถชี้พิกัดได้แล้วว่าความทรงจำอยู่ ณ ส่วนไหนในสมอง ได้มีการพบว่า สมองส่วนฮิปโปแคมปัส (Hippocampus) รับบทบาทในการเป็น “กาวเชื่อม” ความทรงจำเข้าไว้ด้วยกันเพื่อให้เหนียวแน่นขึ้น

อาจารย์ จันทมาศ (2561) ได้อธิบายไว้ว่าในปัจจุบันนักวิทยาศาสตร์เชื่อว่าความทรงจำไม่ได้กระจุกตัวอยู่ในสมองส่วนใดส่วนหนึ่ง แต่กระจายไปทั่วทั้งสมอง ซึ่งความทรงจำต่างประเภทกันก็จะถูกเก็บไว้ในสมองคนละส่วนกัน เช่น สมองส่วนฮิปโปแคมปัส (Hippocampus) จะเกี่ยวข้องกับการเรียกใช้ความทรงจำเก่าๆ นั้นอยู่ในบริเวณที่ลึกลงไปจากสมองส่วนนอก เมื่อคนเราต้องการนึกถึงความจำเรื่องใด สมองก็จะพยายามทำงานให้อยู่ในสถานะเดียวกันกับตอนที่มนุษย์กำลังจะจดจำสิ่งเหล่านั้น นอกจากนั้นนักวิจัยยังพบว่าโครงสร้างส่วนที่อยู่รอบฮิปโปแคมปัส รวมถึงสมองอีกหลายส่วนที่เป็นศูนย์ประมวลผลการรับรู้ขั้นสูง ล้วนเกี่ยวข้องกับความสามารถจำต่าง ๆ จากการทดลองยังพบว่าสมองมีแบบแผนการทำงานที่เป็นระเบียบ อย่างเช่น การเดินทางไปในสถานที่ที่ไม่คุ้นเคย สมองจะพยายามเชื่อมโยงจุดสังเกตเข้าไว้ด้วยกันเพื่อสร้างเป็นแผนที่ขึ้นมาในหัว ความสามารถที่จะเชื่อมต่อชิ้นส่วนข้อมูลเข้าด้วยกันเพื่อเป็นการวางแผนรับมือสถานการณ์ ในอนาคต การค้นคว้าในเวลาถัดมานั้นทำให้นักวิทยาศาสตร์พบว่า ทำยที่สุดแล้วจากการพยายามเชื่อมโยงความทรงจำต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงกันเข้าด้วยกัน สมองจะหลอมรวมหน่วยความทรงจำทั้งหมดเป็นหนึ่งเดียว แสดงให้เห็นว่าสมองไม่ได้จัดเก็บความทรงจำไว้เป็นก้อน ๆ แยกออกจากกันอย่างโดดเดี่ยว มันพยายามที่จะเชื่อมโยงสิ่งที่เหมือนกันในความทรงจำแต่ละชุด แล้วสร้างเป็นเครือข่ายที่ช่วยให้เราสร้างโน้ตค้นขึ้นมาใหม่เพื่ออธิบายประสบการณ์ที่ได้รับจากโลกภายนอก

มนุษย์จัดเก็บความทรงจำประเภทต่าง ๆ ไว้สำหรับใช้ในช่วงเวลาและเหตุการณ์ที่แตกต่างกันไป ไม่มีส่วนใดในสมองที่จะเก็บความทรงจำไว้ได้ทั้งหมด แต่ละพื้นที่ต่างมีส่วนในการจัดเก็บและสร้างความทรงจำที่แตกต่างกันไป เช่น การตอบสนองทางอารมณ์ความกลัว จะถูกกักเก็บอยู่ในบริเวณของสมองที่เรียกว่า อะมิกดาลา (Amygdala) ขณะที่ส่วนฮิปโปแคมปัส (Hippocampus) จะมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการสร้าง รักษา และระลึกถึงความทรงจำ สมองของมนุษย์นั้นจึงประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงทำงานร่วมกันเพื่อสร้าง จัดเก็บ และรักษาไว้ซึ่งความทรงจำ โดยสรุปความทรงจำนั้นจะทำงานเชื่อมโยงกันระหว่างเซลล์ โดยเซลล์ประสาทเหล่านี้จะเป็นตัวตอบสนองเพื่อไปกระตุ้นความทรงจำต่าง ๆ ยิ่งเซลล์ประสาทสามารถทำงานร่วมกันได้มากเท่าไร การเชื่อมต่อระหว่างกันระหว่างเซลล์ก็ยิ่งมีประสิทธิภาพในการสร้างความทรงจำและจัดเก็บรักษาได้มากเท่านั้น

โดยข้อมูลที่เป็นความทรงจำระยะสั้น (Short Term Memory) ที่มีการเรียกใช้ซ้ำไปซ้ำมาจะค่อยๆ เปลี่ยนเป็นความทรงจำระยะยาว (Long Term Memory) เรียกว่ากระบวนการสร้างเสถียรภาพแก่ความทรงจำ (Memory Consolidation) ซึ่งมนุษย์ถูกห่อหุ้มด้วยวัฒนธรรมและบริบททางสังคมรอบ ๆ ตัวเรา อาจเรียกได้ว่าเมื่อมนุษย์ลืมตาโลกนั้น มนุษย์ได้จัดเก็บรักษาชุดความทรงจำเรื่อยมาทั้งทางอ้อม และทางตรง ไม่ว่าจะเป็นชุดความรู้ทั้งแบบปืบังคับและไม่ปืบังคับ อย่างไรก็ตามความทรงจำนั้นไม่ต้องเป็นต้องเริ่มต้นจากการบันทึกความทรงจำระยะสั้นเท่านั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าเรื่องราวและเหตุการณ์นั้นอาจมีความสำคัญแตกต่างกันออกไป

พื้นที่แห่งความทรงจำ

ความทรงจำถูกสร้างขึ้นใหม่ด้วยตรรกะที่ร้อยเรียงเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ และได้รับความ ชอบธรรม ด้วยการสนับสนุนจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ความทรงจำที่ปรากฏอยู่ในสังคมเป็นผลมาจากการเลือกสรรของผู้มีอำนาจและสร้างกลไกหรือวิธีการที่ใช้ควบคุมในสังคม และใช้เชื่อมร้อยความสัมพันธ์ของคนในสังคมไว้ โดยผ่านตัวแทนความทรงจำนั้น ๆ ความทรงจำจึงมิใช่การมีจิตสำนึกร่วมทางสังคมของประชาชาติที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติแต่อย่างใด หากเป็นพื้นที่ของการต่อสู้ในการนิยามความหมายและสร้างปฏิบัติการทางสังคมแบบหนึ่งเพื่อค้ำจุนความทรงจำให้คงอยู่

พื้นที่แห่งความทรงจำยังได้ครอบคลุมบริบทของพื้นที่และเวลา ทั้งพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ภูมิทัศน์ พรมแดนของประเทศ บุคคลในประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์ อาคาร ภาษา วรรณกรรม คำขวัญ พิพิธภัณฑสถาน ศิลปะ สัญลักษณ์ ศาสนา ดนตรี ฯลฯ เหล่านี้ได้ประกอบสร้างขึ้นเป็นปฏิบัติการทางความหมาย และได้เกิดการ จัดวางในพื้นที่ทางความทรงจำขึ้นใหม่ ซึ่งจะเชื่อมโยงกับพื้นที่ทางความทรงจำของสมอง และกลายเป็น สามัญสำนึก หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นชุดความรู้ที่ครอบงำมนุษย์ภายในสังคมนั้น

พื้นที่แห่งความทรงจำ ยังทำหน้าที่ในการบรรจุร่องรอย ก่อรูปของสำนึกร่วมที่มีเจตจำนงแห่งความทรงจำชุดเดียวกัน ซึ่งเป็นความทรงจำที่ผู้มีอำนาจได้เลือกและคัดสรรมา เพื่อสร้างสามัญสำนึก หรือคงรูปในรูปแบบทั่วไปที่คนในสังคมรับรู้และเข้าใจ โดยชุดความรู้ที่นั้นไม่จำเป็นต้องค้นคว้าหาคำตอบ ความทรงจำชนิดนี้จะถูกบันทึกซ้ำ ๆ ในร่องรอยของพื้นที่แห่งความทรงจำว่า “มันคือความจริง”

ดนตรีกับโครงสร้างทางสังคม

ดนตรีเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าไม่มีสิ่งใดที่จะเชื่อมความสัมพันธ์ของมนุษย์ให้กระชับได้ดีเท่ากับเสียงดนตรีมีมนุษย์ก็มีเสียงดนตรี เสียงของดนตรีเป็นที่รวมของมนุษย์ ดนตรีเป็นภาษาสากลที่ทุกคนรับรู้ได้ เป็นสื่อ เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อภาษาทางปัญญา (สุกรี เจริญสุข, 2532: 8) ในทางทฤษฎีจะเห็นได้ว่าดนตรีได้มีการปรับปรุง พัฒนาทั้งทำนอง จังหวะ และรูปแบบเรื่อยมา ซึ่งทำนอง จังหวะ รูปแบบของดนตรีเต็มไปด้วยความหมาย โดยดนตรีได้เกิดขึ้นในบริบทของสังคมและเวลาในช่วงนั้น ๆ ดนตรีจึงมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของมนุษย์ ดนตรีสามารถสะท้อนวิถีคิดและแสดงให้เห็นถึงกรอบความคิดของมนุษย์ในช่วงบริบทที่ดนตรีได้เกิดขึ้นอีกด้วย

บทความนี้จะมุ่งชี้ให้เห็นถึงการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจแนวคิดต่าง ๆ ที่ว่าด้วยการครอบงำอำนาจนำ เพื่อการศึกษาถึงการก่อร่างและการจัดวางวิถีคิด การมองโลก ตลอดจนวัฒนธรรม³ ที่ถูกครอบงำจากอำนาจนำผ่านการศึกษา เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจ

3 คำว่า “วัฒนธรรม” ในนี้ไม่ได้หมายความว่าวัฒนธรรมในความหมายทั่วไปที่เป็นเพียงความสัมพันธ์ทางสังคมที่ถือปฏิบัติกันมาเป็นระยะเวลานาน แต่วัฒนธรรม หรือ Culture หมายถึง Thought in action หรือการส่งผ่านความคิดสู่ปฏิบัติการในสิ่งต่าง ๆ นอกจากนี้ยังหมายถึงการร่วมกัน ในความหมายที่อธิบายถึงการปลูกฝังความคิดเรื่องวัฒนธรรม ไม่ได้หมายความว่าแค่เพียงความคิด ความเชื่อที่สืบทอดกันมาเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการมองโลกที่เชื่อมโยงกับโลกในความจริง และมีปฏิสัมพันธ์กับโลก (วัชรพล พุทธิรักษา, 2561)

มนุษย์ไม่ได้มีองค์ความรู้หรือความเข้าใจต่อสรรพสิ่งมาตั้งแต่กำเนิด แต่ความรู้ต่างๆ นั้นเกิดขึ้นได้ผ่านประสบการณ์ที่ต้องอาศัยประสาทสัมผัสทั้ง 5 และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นนั้นเป็นการเพิ่มเติมความรู้ให้กับมนุษย์ อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) ไม่เชื่อว่าสรรพสิ่งรอบตัวเรานั้นมีอยู่จริง เพราะกรัมสกีไม่เชื่อว่าสรรพสิ่งจะมีอยู่จริงอย่างสมบูรณ์ เขามองว่า สรรพสิ่งรอบตัวเรานั้นเป็นผลผลิตจากการสร้างและให้ความหมายโดยสังคม (Socially constructed) (วัชรพล พุทธรักษา, 2561: 75) กรัมสกีได้แบ่งชนชั้นออกเป็น 2 ชนชั้นในโครงสร้างทางสังคม คือชนชั้นผู้ถือครองทรัพย์สินและปัจจัยการผลิต หรือชนชั้นปกครอง (Dominant classes) และกลุ่มคนที่ถูกกดขี่ หรือมีสถานะรองโดยเปรียบเทียบกับชนอีกกลุ่มชนชั้นหนึ่ง (Subaltern/ Subordinate classes) (วัชรพล พุทธรักษา, 2561: 167) ชนชั้นปกครองหรือสังคมส่วนบนประกอบไปด้วยรัฐและสังคมการเมือง กล่าวคือรัฐและองค์กรการใช้อำนาจต่างๆ ของรัฐ

โครงสร้างส่วนบนนี้เป็นกลุ่มชนชั้นปกครองที่คอยกำหนดนโยบายต่างๆ เพื่อการดำเนินแนวทางของประเทศและสังคม ในการกำหนดนโยบายนั้นจะมีกลไกทางอำนาจต่าง ๆ เพื่อสร้างเครื่องมือต่าง ๆ ใน การกระทำให้ประชาชน และสังคมดำเนินไปสอดคล้องกับนโยบายที่โครงสร้างส่วนบนของสังคมได้กำหนด จะเห็นได้ว่าโครงสร้างส่วนล่างที่มีสถานะรองลงมานั้นจะต้องดำเนินตามกรอบนโยบายที่ได้ถูกกำหนดไว้

นอกจากนี้กรัมสกียังได้อธิบายถึงวิธีการตีความหรือค้นหาความหมายทางสังคม การเมือง โดยได้อธิบายไว้ผ่านแนวคิดทฤษฎีอย่างเช่น การครองอำนาจ (Hegemony) โครงสร้างส่วนบน (Superstructure) สามัญสำนึก (Common sense) การทำสงครามยึดพื้นที่ความคิด (War of position) กลุ่มประวัติศาสตร์ (Historical bloc) คติชน (Folklore) การสร้างเจตจำนงร่วมประชาชาติ (National – popular collective will) เป็นต้น เหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยการตีความเฉพาะผ่านบริบทและสื่อกลางในการส่งผ่านความหมายทางการเมือง เช่น วรรณคดี บทความ ข้อเขียนในหนังสือพิมพ์ นิตยสาร การศึกษา ภาษา เป็นต้น (วัชรพล พุทธรักษา, 2561: 82) โดยแนวคิดทฤษฎีของกรัมสกีมีขึ้นเพื่อพยายามทำความเข้าใจว่าชนชั้นผู้มั่งคั่งได้จัดวางความคิดในเรื่องนั้น ๆ อย่างไร อย่างเช่น ความชอบธรรม ความยุติธรรม ความเสมอภาค เสรีภาพ ฯลฯ เอาไว้ให้กับสังคมอย่างไร ซึ่งแนวคิดทฤษฎีของกรัมสกีสามารถเผยให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนซึ่งซ่อนอยู่ภายใต้ฉากหน้าของสังคมต่าง ๆ เพื่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมที่ถูกออกแบบและจัดวางโดยชนชั้นปกครองในบริบทประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาอย่างไร

แนวคิดของกรัมสกีสามารถอธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำของมนุษย์ที่มีต่อความทรงจำผ่านการผลิตซ้ำให้ความหมายจากสังคม ซึ่งนำไปสู่การสร้างความหมายของคนตรีในความหมายต่าง ๆ ตลอดจนความรู้สึคนึกคิดเองก็ล้วนถูกนิยามขึ้นมาจากวัฒนธรรมที่หล่อหลอมมนุษย์นั่นเอง

ดังนั้นจะกล่าวว่าคนตรีไม่ได้มีความหมายในตัวมันเอง แต่คนตรินั้นถูกประกอบสร้างกระทำให้ความหมายที่เต็มไปด้วยความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ คนตรี ทั้งวิถีชีวิต วัฒนธรรม บริบททางสังคม ประวัติศาสตร์ วาทกรรม เป็นต้น โดยความสัมพันธ์จะยึดโยง สอดคล้องเข้ากับตัวคนตรี ประกอบสร้างเป็นความหมายในช่วงเวลานั้น ๆ โดยความหมายของคนตรีได้เคลื่อนที่และเลื่อนไหลตลอดเวลาในการรับรู้ของมนุษย์

ดนตรีไม่ได้มีความหมายในตัวเอง

ดนตรีและบทเพลง เป็นการรวมกลุ่มของสำนวนหรือกลุ่มคำที่ตกอยู่ในรูปแบบ รูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง และสามารถพัฒนาเป็นการผสมผสานรูปแบบเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดรูปแบบใหม่ในการสร้างพลังในการสื่อสารในพื้นที่และเวลานั้น ๆ ในนิยามของดนตรีที่ได้กล่าวไว้ว่า ดนตรีเป็นผลผลิตทางสังคม แต่ในขณะเดียวกันดนตรีก็ยังได้ส่งผลต่อสังคม ดนตรีเป็นภาษาสากลที่สามารถใช้สื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งดนตรียังเป็นสื่อที่ทรงอนุภาพ มีอิทธิพลต่อมวลมนุษยชาติอย่างมาก

การสร้างความหมายให้กลายเป็นความจริงนั้นเป็นแนวคิดของสำนักปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) สนใจศึกษาวิธีการระหว่างคนกับประสบการณ์ของโลก มนุษย์มีการรับรู้โลกและมีสำนึกกับโลกอย่างไร โดยมีแนวคิดพื้นฐานว่า “ความจริง” (Reality) ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติแต่ความเป็นจริงถูกสร้างขึ้น (Construct) เป็นความจริงทางสังคม (Social reality) เป็นความจริงที่ถูกให้ความหมายจากสังคม

โลกที่แวดล้อมตัวบุคคลนั้นมีอยู่ 2 โลก โลกแรกเป็นโลกทางกายภาพ (Physical world) ได้แก่ วัตถุ สิ่งของ บุคคล บรรยากาศด้านกายภาพทั้งหลายที่แวดล้อมบุคคล โลกนี้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ส่วนอีกโลกหนึ่ง มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น โลกทางสังคม (Social world) สิ่งแวดล้อมเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic environment) หรือความเป็นจริงทางสังคม (Social reality) โลกนี้เกิดจากการทำงานของสถาบันต่าง ๆ ในสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา ที่ทำงาน รัฐ และสื่อมวลชน เป็นต้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2544: 238) โลกเต็มไปด้วยความสลับซับซ้อน ยากที่จะเข้าใจ และโลกใบนี้ยังคงไม่มีความหมายของสรรพสิ่งใด ๆ เกิดขึ้น ต่อเมื่อมนุษย์ได้ทำการเรียนรู้และกำหนดความเข้าใจร่วมกันให้เกิดในโลกใบนี้ เป็นการทำความเข้าใจโลกแห่งความเป็นจริงผ่านตัวกลางความหมายของสรรพสิ่งต่าง ๆ จึงเกิดขึ้น

Berger and Luckman (1996) มีความเห็นว่า มนุษย์ไม่สามารถรับรู้ความจริงของโลกภายนอก ตัวเขาได้โดยตรง แต่ต้องกระทำผ่านตัวกลาง คือ ประสาทสัมผัส และกระบวนการรับรู้ทางจิตของมนุษย์ ซึ่งถูกหล่อหลอมโดยกระบวนการทางสังคมมาก่อน โดยแบ่งโลกของเราออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ คือ โลกแห่งความจริง (Word of reality) คือ โลกที่เราสามารถสัมผัสได้ด้วยตนเองด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงความฝัน ส่วนโลกแห่งความหมาย (World of meaning) คือ ความรู้ (Knowledge) ที่รับมาเพียงบางส่วนของโลกแห่งความเป็นจริง เนื่องจากมนุษย์ไม่สามารถหาความแน่นอนจากความเป็นจริงที่อยู่รอบ ๆ ตัวเราได้ มนุษย์ไม่สามารถสัมผัสให้เข้าใจได้ถึง ความเป็นจริงตามธรรมชาติได้ มนุษย์จึงสร้างโลกแห่งความหมายขึ้นมา เพื่อที่จะกำหนดและอธิบายได้ว่า ความหมายของสรรพสิ่งเหล่านั้นคืออะไร และเมื่อเกิดความรู้ในเรื่องเหล่านั้น จนถูกสะสมมากขึ้นเรื่อย ๆ จะกลายเป็นคลังความรู้หรือชุดความรู้ ทำให้มนุษย์กำหนดความหมายจนกลายเป็นความจริงในสังคมในที่สุด (พิมพ์ชญา พักเปี่ยม, 2552: 20) มนุษย์เรียนรู้และกำหนดชุดความรู้ขึ้นมาจนกลายเป็นคลังแห่งความรู้ แล้วมนุษย์ก็สร้างความเป็นจริงขึ้น แท้จริงแล้ว ก็คือความเป็นจริงทางสังคม

ความจริงที่เกิดขึ้นในโลกผ่านประสาทสัมผัส และการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ นั้น จำเป็นต้องผ่านสื่อกลาง และความจริงจำเป็นต้องแสดงออกมาในรูปแบบของสัญลักษณ์ เช่น ศิลปะ และดนตรี เป็นต้น เป็นสื่อที่สามารถสะท้อนให้เห็นความจริงที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งดนตรี ถือได้ว่าเป็นภาษาสากลรูปแบบหนึ่ง โดยมนุษย์จะรับรู้ต่อความเป็นจริงทางโลกได้ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ ของมนุษย์ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นไปด้วยการใช้ภาษา นอกจากนั้นมนุษย์จะเข้าใจความเป็นจริงใด ๆ ได้มากเพียงใดย่อมเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยผ่านการสื่อสาร ดังนั้นดนตรีจึงเป็นตัวกลางอีกรูปแบบหนึ่งที่ช่วยให้มนุษย์เรียนรู้และพัฒนารูปแบบของดนตรีเรื่อยมาผ่านบริบทของช่วงเวลาและสถานที่ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าดนตรีนั้นไม่ได้มีความหมายในตัวของมันเอง แต่ได้ถูกกำหนดความหมายขึ้นจากมนุษย์ ผ่านกระบวนการทางสังคม โดยทำให้ความหมายนั้นกลายเป็นความจริงในสังคม

ดนตรีสร้างชาติ

วิถีชีวิตของมนุษย์เกิดเสียงขึ้นตลอดเวลา หรือจะกล่าวได้ว่าเสียงหรือดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน มนุษย์เริ่มรู้จักการสวดอ้อนวอนพระเจ้า เพื่อตอรอง ร้องขอความหวังจากสิ่งเหนือธรรมชาติ ก่อนที่ดนตรีจะพัฒนารูปแบบต่อมาและได้มีการนำดนตรีไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น ดนตรีกล่อมเด็ก ดนตรีในพิธีกรรม หรือเพลงปลุกใจสำหรับในการรบ เป็นต้น

“ดนตรี” ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือจากชนชั้นปกครอง ซึ่งก็มีส่วนสำคัญอย่างมากในการช่วยเผยแพร่ถ่ายทอดแนวความคิด หรือชุดความรู้ชุดหนึ่งจากชนชั้นปกครอง นอกจากนั้นดนตรีจัดได้ว่าเป็นความรู้สึกนึกคิดของผู้คนในยุคสมัยนั้น ๆ ที่บทเพลงได้ดัดขึ้นตามจังหวะของวิถีชีวิต กล่าวได้ว่าเมื่อมีการนำดนตรีไปจัดวางไว้ที่ไหน ดนตรีจะทำการบันทึกประวัติศาสตร์สังคมไว้ด้วย ดนตรียังมีส่วนอย่างมากในการสร้างวัฒนธรรม พร้อมขับเคลื่อนวัฒนธรรม ดังนั้นดนตรีจึงจัดได้ว่าเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ชนิดหนึ่งที่ นำมาการศึกษาเพื่อเข้าใจสิ่งที่อยู่ภายใต้เสียงนั้นที่ถูกซ่อนไว้อย่างแยบยล

สำหรับสังคมไทยจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์จะพบว่าเพลงปลุกใจถูกผลิตขึ้นเพื่อใช้ในการช่วยสร้างความเป็นหนึ่ง เกิดความกระตือรือร้นในการทำงาน สร้างความสนุกสนาน เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมกับอาชีพในสังคมเกษตรกรรมของไทย นอกจากนี้ยังได้กลายเป็นส่วนสำคัญในประเพณี และพิธีกรรมอื่น ๆ ที่สำคัญต่อสังคมไทยอีกด้วยเช่นกัน เมื่อกล่าวถึงเพลงปลุกใจ และความเป็น “ชาติไทย” แล้วนั้น ต่อมาในช่วงของรัฐบาล จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้เกิดบทเพลงต่าง ๆ ตามนโยบายของรัฐบาลขึ้นมามากมายเพื่อเป็นการเผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยม และดนตรีได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญอีกรูปแบบหนึ่งที่ช่วยรัฐบาลใน การเผยแพร่นโยบายต่าง ๆ และเพื่อสื่อสารกับสังคมไทย ซึ่งได้รวมถึงบทละครต่าง ๆ ที่ยังสามารถพบเพลงปลุกใจที่เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกด้วย บทเพลงที่เกิดขึ้นในยุคนั้นมีจำนวนมากกว่า 200 เพลง แบ่งได้ออกเป็นหลายประเภท ทั้งด้านการส่งเสริมการสร้างวัฒนธรรมใหม่ เพลงส่งเสริมเศรษฐกิจ เพลงส่งเสริมคุณธรรม เป็นต้น ทั้งหมดนี้เพื่อเป็นการเผยแพร่และสร้างอุดมการณ์ลัทธิชาตินิยม เพื่อสร้างความเป็นชาติที่มีอารยะขึ้นมา หรือจะกล่าวได้ว่าดนตรีที่ได้เผยแพร่จากรัฐบาลนั้นเพื่อนำไปสู่จุดประสงค์ในการบริหารประเทศของรัฐบาล ซึ่งในช่วงเวลาขณะนั้นทางเลือกหนึ่งในการปกป้องประเทศจาก “ลัทธิล่าอาณานิคม” จากชาติมหาอำนาจทางตะวันตก หรือการสร้างชาติให้มีอารยธรรม รัฐบาลในช่วงนั้นจึงมีความเห็นว่า “ลัทธิชาตินิยม” จำเป็นอย่างมากในการที่จะช่วยปกป้องอันตรายจากจักรวรรดินิยมตะวันตก และเป็นหนทางเดียวที่จะสร้างชาติให้เป็นมหาอำนาจได้ ลัทธิชาตินิยมจึงถูกนำมาใช้เพื่อเป็นเครื่องมือของรัฐบาล จอมพล ป.พิบูลสงคราม

“กรมโฆษณาการ” เป็นสื่อวิทยุเพียงช่องทางเดียวในสมัยนั้นที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึง ซึ่งก็ได้ถูกใช้เป็นช่องทางในการสื่อสารระหว่างรัฐบาลไปสู่ประชาชน ผู้ที่ทรงอิทธิพลหรือมีบทบาทอย่างมากในการเผยแพร่ลัทธิชาตินิยมผ่านบทเพลงปลุกใจในยุคของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้แก่ หลวงวิจิตรวาทการ หน้าที่หลักของหลวงวิจิตรวาทการคือ การปลุกตื้นรำชาติให้เกิดแก่ประชาชนในประเทศ ด้วยเนื้อหาและท่วงทำนองอัตราจังหวะที่สร้างความรู้สึกรักชาติได้กระตุ้นให้รู้สึกถึงความรักชาติได้เป็นอย่างดี โดยเนื้อหาของบทเพลงส่วนใหญ่ในช่วงนั้นก็จะเป็นการพูดถึงประวัติศาสตร์ชาติไทย สร้างความรักชาติ และเพื่อให้รู้สึกถึงความสามัคคี ยอมเสียสละเพื่อประเทศชาติ อาทิเช่น เพลงเลือกไทย เพลงดินเกิดชาวไทย เพลงเลือดสุพรรณ เพลงชาติ เป็นต้น เพลงได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแพร่สู่สาธารณชน และแทรกซึมอยู่ในระบบการศึกษา สื่อสารมวลชนต่าง ๆ ก่อให้เกิดวาทกรรมทางสังคมที่สำคัญอีกมากมายและได้ขยายวงกว้างกลายเป็นประวัติศาสตร์กระแสหลัก หรือเป็นชุดความรู้ที่คอยครอบงำสำนึกทั่วไปของประชาชนในสังคม แล้วชุดความรู้ดังกล่าวก็ไม่สามารถเกิดการตั้งคำถามและสงสัยได้อีกเลย

ดนตรีสร้างศีลธรรมในสังคม

วัฒนธรรมเป็นการกำหนดบรรทัดฐานของความดีงามและความจริง นำไปสู่ศีลธรรมพื้นฐานของสังคม ดนตรีที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐที่ปรากฏในสังคมนั้น ทั้งหมดจะถูกเชื่อมโยงเข้ากับ “ศีลธรรม” เพราะศีลธรรมจะถูกใช้เป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลา ผ่านการสร้างคุณธรรม การเสียสละ ความกล้าหาญ ความรักของคนไทย สิ่งเหล่านี้ได้ถูกผลิตซ้ำผ่านกลไกทางอำนาจต่าง ๆ จากโครงสร้างส่วนบน ไม่ว่าจะเป็นเพลงกล่อมเด็กที่ให้ระลึกถึงบุญคุณความดี สร้างแนวคิดเรื่องความกตัญญูตเวที หรือแม้กระทั่งดนตรีที่พูดถึง การเสียสละของบรรพบุรุษของวีรชนคนกล้า สิ่งเหล่านี้จะถูกเชื่อมโยงกันจนถูกบันทึกในความทรงจำ หรือสำนึกกันว่า “นี่ คือคนดี คนที่ชาติบ้านเมืองต้องการ” จากนั้นจะพบอีกว่าการสร้างศรัทธาร่วมกันขึ้นมา เพื่อชี้ให้เห็นภัยอันตราย สร้างความหวาดกลัว เพื่อกระตุ้นความรักชาติ สิ่งเหล่านี้จะไม่มีใครถูกวิพากษ์วิจารณ์หากใครที่ไม่คิดแบบนี้จะกลายเป็น “คนอื่น” ในสังคมไทย

การประกอบสร้างความจริงทางสังคมของสังคมไทยจะเห็นได้ชัดว่ามีการยึดโยงกับ “ศีลธรรม” ของทางศาสนาพุทธซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ โดยสิ่งที่มีความหมายต่างจากบรรทัดฐานของศีลธรรมจะกลายเป็นสิ่งที่ไม่ดี สำนิกรวมทางสังคมของศีลธรรมเหล่านี้จะถูกกำหนดจากชนชั้นปกครองผ่านสถาบันต่าง ๆ เช่น การเผยแพร่ผ่านสถาบันการศึกษา เป็นต้น สิ่งที่เป็นตัวกลางของการสื่อสารที่ได้ประสิทธิภาพที่สุดอย่างหนึ่งคือ ดนตรี บทเพลงหลายเพลงที่มีอุดมการณ์ชาตินิยมได้เข้าไปอยู่ในหลักสูตรการศึกษา บังคับให้เด็ก เยาวชนต้องได้รับการฟัง และเชื่อในสิ่งเหล่านั้น เพลงที่ถูกเผยแพร่ซ้ำ ๆ ในระบบการศึกษาอย่างเช่น เพลงต้นตระกูลไทย รักเมืองไทย เราสู้ หนักแผ่นดิน พ่อของแผ่นดิน ต้นไม้ของพ่อ ความฝันอันสูงสุด เป็นต้น ล้วนเป็นเพลงปลุกใจให้เกิดสำนึกในอุดมการณ์ชาตินิยม เพื่อสร้างคนแบบที่ชนชั้นปกครองต้องการ

นอกจากนั้นเพลงหน้าที่ของเด็ก ได้รับการประพันธ์เนื้อร้องจาก ชุ่ม ปัญพรรค์ และประพันธ์ทำนองโดย เอื้อ สุนทรสนาน ก็ยังเป็นการสร้างต้นแบบของเด็กที่ยึดโยงกับศีลธรรม เพื่อให้กระตุ้นให้เด็กตระหนักถึงบทบาทอันสำคัญของตนในประเทศนี้ อีกทั้งยังเพื่อเตรียมพร้อมให้เป็นกำลังสำคัญของชาติ

เด็กเอ๋ยเด็กดี	ต้องมีหน้าที่สิบอย่างด้วยกัน
หนึ่ง นับถือศาสนา	สอง รักษาธรรมเนียมมั่น
สาม เชื่อพ่อแม่ครูอาจารย์	สี่ วาจาต้องสุภาพอ่อนหวาน
ห้า ยึดมั่นกตัญญู	หก เป็นผู้รู้รักการงาน
เจ็ด ต้องศึกษาให้เชี่ยวชาญ	ต้องมานะบากบั่น ไม่เกียจไม่คร้าน
แปด รู้จักออมประหยัด	เก้า ต้องซื่อสัตย์ตลอดกาล
น้ำใจนักกีฬากล้าหาญ	ให้เหมาะกับกาลสมัยชาติพัฒนา
สิบ ทำคนให้เป็นประโยชน์	รู้บาปบุญคุณโทษ สมบัติชาติต้องรักษา
เด็กสมัยชาติพัฒนา	จะเป็นเด็กที่พาชาติไทยเจริญ
เด็กเอ๋ยเด็กดี	ต้องมีหน้าที่สิบอย่างด้วยกัน
เด็กเอ๋ยเด็กดี	ต้องมีหน้าที่สิบอย่างด้วยกัน

จากเนื้อหาในบทเพลงหน้าที่เด็กจะพบว่าสอดแทรกความเป็นชาตินิยมที่ยึดโยงกับศีลธรรมอีกด้วย ซึ่งเป็นหน้าที่หลัก เป็นการให้ความหมายที่พร้อมกำหนดหน้าที่ให้กระทำ ซึ่งเป็นความจริงที่ถูกประกอบสร้างขึ้นเพื่อให้ความสำนึกร่วมในอุดมการณ์ชาตินิยม จะเห็นได้ว่าหน้าที่ของเด็กจะได้รับการพัฒนากลายเป็นหน้าที่ของพลเมืองในประเทศไทย ซึ่งจำเป็นที่ต้องมีความรักในสถาบันหลักของชาติ มีความเสียสละ อดทนเพื่อประเทศชาติ กตัญญูแก่ผู้ที่ผู้มีพระคุณ และดำรงไว้ในหน้าที่เป็นสำคัญ โดยจะเห็นได้ว่าบรรทัดฐานที่ถูกกำหนดความจริงดังกล่าว ส่งผลเพื่อชนชั้นปกครองในการบริหารประเทศ เพื่อไปสู่ความต้องการของชนชั้นปกครอง สิ่งที่ขาดหายไปการให้ความหมายของเพลงดังกล่าว คือ การเคารพสิทธิ เสรีภาพของผู้คนที่แตกต่างกัน เพราะในปัจจุบันสภาพสังคมแตกต่างกันออกไป

เมื่อถูกจัดวางอย่างถูกพื้นที่เวลา จะเกิดคุณค่าและพลังอำนาจ

สรรพสิ่งรอบตัวเรานั้นเป็นผลผลิตจากการสร้างและให้ความหมายโดยสังคม (Socially constructed) โดยโครงสร้างส่วนบนของสังคม หรือชนชั้นปกครองจะเป็นผู้เลือกพื้นที่ในการให้ความหมายและจัดวางสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดสามัญสำนึกที่ตรงกันในสังคม ภายในสังคมไทยจะมีความเชื่อพื้นฐานชุดหนึ่ง ที่มีการเชื่อมโยงระหว่างสถาบันหลักของชาติ ซึ่งถูกประกอบสร้างผ่านกลไกทางอำนาจในรูปแบบต่าง ๆ ทั้ง บังคับและไม่บังคับ การนำเอาดนตรี และศิลปะไปจัดวางในพื้นที่และเวลาที่เหมาะสมนั้นจะช่วยกระตุ้นต่อมประสาทความรู้ พร้อมกับระบบสมองจะทำงานอย่างอัตโนมัติเพื่อบันทึกความทรงจำ เรื่องราวต่าง ๆ จะมีการเชื่อมโยงกับสามัญสำนึกโดยที่เราไม่รู้ตัว

ยกตัวอย่างการนำดนตรีและศิลปะไปจัดวางไว้ในพื้นที่ที่สำคัญอย่างเช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังชุดรามเกียรติ์อันรายล้อมรอบพระเบญจคคภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เรื่องราวของรามเกียรติ์ได้สะท้อนให้เห็นถึงทั้งสังคมจริง และสังคมในอุดมคติ ที่ปรากฏถึงประเพณี และพระราชพิธีต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นเรื่องราวที่ผลิตชุดความรู้เรื่องราวของ “ธรรมะ ย่อมชนะอธรรม” และเผยแพร่ชุดความรู้เกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ที่เป็นสถาบันหลักที่สำคัญของชาติอีกด้วย หากสังเกตให้ดีถึงพื้นที่และเวลาที่จะพบว่า ภาพชุดดังกล่าวถูกเลือกที่จะสื่อสารภายในวัด อีกทั้งยังเป็นวัดหลวง หรือวัดในวังอีก รามเกียรติ์จึงเป็นวรรณกรรม หรือวรรณคดีที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อสังคมไทย และอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นต้นแบบในอุดมคติ ทั้งถูกนำไปผลิตในกิจกรรมทางศิลปะรูปแบบอื่น ไม่ว่าจะเป็น ดนตรี นาฏศิลป์ บทละคร รวมไปถึงประเพณี ที่ทรงอิทธิพลมาวยุคสมัยปัจจุบันอีกด้วย

นอกจากรามเกียรติ์แล้วยังปรากฏพบนิยายเรื่องสี่แผ่นดิน ผลงานจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่มี การผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง โดยพูดถึงอุดมการณ์กษัตริย์นิยมแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันและตัวบุคคลอันเป็นสัญลักษณ์แห่งชาติซึ่งขาดไม่ได้ เพราะเมื่อชาติไทยอยู่ใต้ร่มพระบารมีจะเกิดระเบียบ ความสงบสุข ความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้า เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีการยึดโยงระหว่างพระมหากษัตริย์และพุทธศาสนา ประกอบสร้างให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำที่ดีมีคุณธรรม และยังสร้างภาพของชนชั้นแบบที่ต่ำที่สูงซึ่งอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทำตามหน้าที่หรือ บุญบารมีของตนเอง และยังสมทานความคิด “เมืองไทยนี้ดี” เพราะมีการปกครองแบบไทย ภาษาไทย วรรณคดีไทย ศิลปะไทย มารยาทไทย ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ฯลฯ และโครงสร้างทางความเป็นไทยเหล่านี้ได้เข้ามาอยู่ใน ชีวิตประจำวันของคนไทยจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของตัวตนตั้งแต่ครั้งหลัง พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา นอกจากนี้ยังมีการอบคิดที่ต้องพิทักษ์และปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์และพุทธศาสนาเพื่อ ที่ว่าจะทำให้ชาตินั้นสงบสุขและเป็น “เมืองไทยนี้ดี” ตลอดไป

แม้จะกล่าววาทนตรีเป็นอิสระ แต่ในความอิสระนั้น ได้ถูกประกอบสร้างมาจากความรู้ของบุคคลผู้สร้างสรรค์ดนตรี ไม่ว่าจะเป็นช่างผลิตเครื่องดนตรี นักประพันธ์เพลงผู้สร้างสรรค์จังหวะเสียง ตลอดจนศิลปินผู้บรรเลงดนตรี ทั้งหมดนั้นต่างมีรสนิยมที่ได้ถูกหล่อหลอมจากสังคมที่เกิดขึ้นมา เมื่อกล่าวถึงความหมาย ความหมายนั้นต่างมีได้ลอย ๆ อยู่ หรืออยู่ ๆ ก็เกิดความหมายขึ้นมา แต่ความหมายนั้นได้เกิดขึ้นมาจากการนิยามความหมายที่เป็นปฏิบัติการของวาทกรรมในการให้ความหมาย ซึ่งความหมายนั้นจะยึดโยงเข้ากับสังคมทั้งจากสังคมการเมือง วัฒนธรรม พร้อมมีการส่งผ่านต่อมา ผลิตซ้ำ ผ่านบริบททางสังคมต่าง ๆ ก่อนจะส่งต่อมาเรื่อยมา

เสียงที่เกิดขึ้นท่ามกลางประวัติศาสตร์เหล่านั้นที่ถูกบันทึกจนกลายเป็นบทเพลงสามารถนำมาศึกษา ขยายความตีความที่หาที่สิ้นสุดมิได้ เสียงของบทเพลงที่ถ่ายทอดผ่านดนตรีเหล่านั้นไม่ใช่มีแค่เพียงระดับความดัง – เบา ของระดับเดซิเบลแค่นั้น เสียงยังคงถูกบันทึกอยู่ในความทรงจำของประวัติศาสตร์ ยังคงมีความหมายและกลายเป็นสัญลักษณ์ต่อบุคคล ชุมชน หรือสังคมนั้น ๆ ในบางครั้งบทเพลงได้ทำการบันทึกประวัติศาสตร์ที่มีความเจ็บช้ำ ถูกกดขี่ ช่มเห่งที่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดอีกเช่นกัน ดังนั้นการใส่ใจกับความหมายที่แยกไม่ออกจากความทรงจำและประวัติศาสตร์นี้เองที่จะช่วยให้เราเข้าใจความทุกข์ ความสุข ผิดหวัง เสียใจและเห็นถึงคุณค่า ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ที่เคยถูกละเมิด ถูกย่ำยีจากประสบการณ์ที่ถูกบันทึกจากเสียงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้

บทบาทหน้าที่ของดนตรีในสังคมไทยนั้นเป็นไปเพื่อประกอบพิธีกรรม ขับกล่อม และเพื่อสร้าง ความบันเทิงให้แก่สังคมระดับชั้นต่าง ๆ บทเพลงไทยในอดีตเป็นนฤมิตรกรรมที่มีความประณีตงดงามทั้งเชิงภาษาและจังหวะ ทำนอง แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรม และเป็นเสียงที่สอดแทรกมิบบทบาทปรากฏอยู่ในพิธีกรรม ทั้งโขน ละคร ฟ้อนรำ เป็นเสียงที่เชื่อมโยงระหว่างวิถีชีวิตและกิจกรรมในบรรยากาศ ต่าง ๆ เอาไว้ แม้กระทั่งตั้งแต่เกิดจนตาย ต่อมาเมื่อครั้งที่ไทยเปิดประเทศติดต่อกับโลกภายนอก โดยเฉพาะยุโรป ซึ่งนำความก้าวหน้าทั้งทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี ภูมิปัญญา ตะวันตกเข้ามาในประเทศอย่างไม่หยุดยั้ง เป็นผลให้วัฒนธรรมทางด้านดนตรีที่มีอยู่เดิมลดความนิยมลง ทำให้ถูกวัฒนธรรมจากตะวันตกเข้ามาแทนที่ในมิติต่าง ๆ ทั้งการฝึกหัด เช่น เพลงแดร เพลงเคราฟ ตลอดจนมหรสพที่ถูกพัฒนามาจากรากเดิมของวัฒนธรรมตะวันตก อาทิ ละครร้อง เพลงสมัยนิยมต่าง ๆ ฯลฯ ต่อมาเมื่อเข้าสู่ยุคการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ดนตรีสากลก็รับใช้กระแสของความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน พลังอำนาจของเสียงไม่ได้หยุดอยู่แค่การส่งเสียงดัง เบาในพิธีกรรม หรืองานมหรสพเท่านั้น พลังอำนาจของเสียงยังถูกใช้เพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรม แย่งชิงพื้นที่ของสื่อเพื่อหวังผลทางการเมือง และเพื่อผลประโยชน์ของผู้ใช้ดนตรี ไม่ว่าจะเป็นโลกของการเมือง ตลอดจนโลกของอุตสาหกรรม และการศึกษา ดังจะเห็นได้จากข้างต้นที่กล่าวถึงเพลงหน้าที่เด็กที่ได้มีการนำไปจัดวางไว้ในหลักสูตรการศึกษา และผลิตวนซ้ำอยู่ในสถาบันการศึกษา เพื่อสร้างความหมายของหน้าที่ของเด็กที่เด็กและเยาวชนของประเทศต้องกระทำ เป็นความจริงที่ห้ามเด็กประพฤติต่างออกไป ไม่นั่นจะกลายเป็นสิ่งที่ผิดแปลก

สรุป

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่า การรับรู้และเข้าใจความหมายของสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลก หรือความจริง นั้นเกิดขึ้นจากการสื่อสาร ความจริงของโลกนั้นอาจจะสามารถค้นพบ สัมผัสได้ด้วยประสบการณ์ส่วนตัวผ่านบริบทสังคมต่าง ๆ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัว แต่ทว่าโลกก็เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อนที่ถูกนิยามให้ความหมาย มนุษย์จึงเรียนรู้ทำความเข้าใจโลกผ่านตัวกลาง คือ สถาบันต่าง ๆ ของสังคมที่ได้ประกอบสร้างความหมายให้แก่สรรพสิ่งต่าง ๆ ที่ประกอบสร้างขึ้นเป็น “ความจริง” มนุษย์จำเป็นต้องสร้างความหมายขึ้นมาเพื่อกำหนดและอธิบายสรรพสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นอย่างไร มีรูปแบบ ลักษณะอย่างไร ตลอดจนมีกฎเกณฑ์เช่นใด ก็เพื่อกำหนดสิ่งต่าง ๆ ในการรับรู้ในชีวิตประจำวัน เรียกสิ่งเหล่านั้นว่า “ความเป็นจริง” และกลายเป็นบรรทัดฐานของศีลธรรมดงามในความทรงจำของมนุษย์และสังคม

บทความนี้ผู้เขียนพยายามที่จะชวนชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของดนตรีที่ได้เข้าไปมีบทบาทหนึ่งในการเป็นสื่อกลาง เป็นสะพานเชื่อมชุดความรู้จากโครงสร้างส่วนบนไปยังสังคม โดยเป็นการสร้างมโนทัศน์ หรือภาพตัวแทนที่สื่อความหมายในกระบวนการคิด ความเชื่อ ความรู้สึก อุดมการณ์ต่าง ๆ ผ่านการสื่อสาร เป็นการเชื่อมโยงความคิดจากโครงสร้างส่วนบนเข้ากับโลกแห่งความจริง ทำให้ภาพตัวแทนหรือมโนทัศน์นั้นกลายเป็นบรรทัดฐานและมีคุณค่าในสังคมวัฒนธรรม ซึ่งดนตรีเป็นสื่อง่ายในการทำควมรับรู้ ใช้เวลาไม่นาน และสามารถเปิดเข้าได้ง่าย นอกจากนั้นเพลงยังกระตุ้นเร้าอารมณ์ความรู้สึกได้ดี โดยบทเพลงเหล่านี้มีหน้าที่สร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี หรือแม้กระทั่งความโรแมนติกในวิถีชีวิต ตลอดจนความจริง ศีลธรรมที่เป็นบรรทัดฐานของสังคม บทเพลงได้มีหน้าที่สำคัญในการสร้างพื้นฐานทางวัฒนธรรมว่า สิ่งใดเป็นความดีงาม สิ่งใดคือความจริง และยังได้บันทึกประวัติศาสตร์ผ่านบทเพลงไว้ในความทรงจำ ชนชั้นใดมีอำนาจในการปกครองย่อมมีอำนาจให้การให้ความหมาย และสร้างความจริง

ภาพที่ 1 ภาพจำลองสมองส่วนฮิปโปแคมปัส (ธนศ รัตนกุล, 2560)

ภาพที่ 2 จิตรกรรมฝาผนังชุดรามเกียรติ์บริเวณรอบระเบียงคด
ณ วัดพระศรีสาดาราม (มติชนออนไลน์, 2559)

ภาพที่ 3 ภาพการนำบทละครเรื่อง 4 แผ่นดิน มาผลิตซ้ำในรูปแบบต่าง ๆ
จนสร้างบรรทัดฐานความเป็นไทย (ไทยรัฐออนไลน์, 2557)

เอกสารอ้างอิง

- ธเนศ รัตกุล. (2560). มนุษย์ตั้งคำถามกับความทรงจำตั้งแต่เมื่อไหร่ กว่าที่จะเข้าใจความทรงจำ. สืบค้นเมื่อ 8 มีนาคม 2562, จาก <https://thematter.co/byte/how-we-had-learned-memory-throughout-centuries/39669>.
- พรรณราย เรือนอินทร์. (2559). ถอดรหัสสระเบียงคต วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สยามยุคพระปกเกล้าฯ จากจิตกรรมรามเกียรติ์. สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2562, https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_227723.
- พิมพ์ขญา พักเปี่ยม. (2552). กระบวนการสร้างความหมายและความเป็นจริงทางสังคมในตรรกะการบริโภคในเพลงไทยลูกทุ่งยอดนิยม. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รุจส์สวัสดิ์ ครองภูมิินทร์. (2558). มายาคติในบทเพลงของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วีรพล พุทธิรักษา. (2557). บทสำรวจความคิดทางการเมืองของ อันโตนิโอ กรัมสกี. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ.
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2545). ความเปลี่ยนแปลงในการสร้างชาติไทย และความเป็นไทย โดยหลวงวิจิตรวาทการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- อจรรรงค์ จันทมาศ. (2561). ความทรงจำคืออะไร ไขความลับการทำงานของสมอง ถอดรหัสความทรงจำของมนุษย์. สืบค้นเมื่อ 8 มีนาคม 2562, จาก <https://thestandard.co/science-find-remembrance>.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์: จากวาทกรรมของอัตบุคคล ถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.